

conferentibus bonam habitudinem quoad ea quae sunt ad finem, *virtutes morales infusae*. De his ergo per ordinem nunc dicendum occurrit, adhuc tamen sub communi quadam consideratione, antequam singularum in individuo monographia instituatur.

QUAEST. LXII.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

In hac quaestione tria facit S. Thomas. Primo tractat de exsistentia virtutum theologicarum, secundo de numero, tertio de ordine. Omnia autem in una propositione comprehendere placet, ut sequitur.

THESIS I.

*Veritas est theologicice certissima, existere virtutes per se infusas, saltem theologicas.*⁵ Quae ideo hoc nomine censentur, quia a solo Deo supra naturae ordinem causatae, et sola Dei revelatione innotescentes, ipsum Deum habent pro obiecto. Quae etiam sunt determinate tres, ordine generationis actuorum hoc modo enumerandae: fides, spes, et charitas.

Praesupponitur nunc ex tractatu de gratia, certum esse, si minus certitudine fidei definitae, at saltem certitudine theologia cui sine gravissima temeritate nemo refragari posset, hominem formaliter iustificari per qualitatem creatam informantem et ad modum habitus inhaerentem, quae nomine sanctificantis gratiae communiter appellatur. Constat ex decretis Tridentini, Sess. 6, cap. 7, ubi enumerans iustificationis causas, Concilium docet quod « unica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit; qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostrae, et non modo reputamur, sed vere iusti nominamur et sumus ». Tum can. II: « Si quis dixerit homines iustificari, vel sola imputatione iustitiae

« Christi, vel sola peccatorum remissione, *exclusa gratia et charitate quae in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffundatur, atque illis inhaereat*, aut etiam gratiam qua iustificamur esse tantum favorem Dei, anathema sit ». Quibus in verbis multi vident formalem definitionem circa exsistentiam gratiae in ratione qualitatis sive habitus animam permanenter informantis. Inter quos primum obtinet locum ipse Catechismus Concilii, Part. 2, de bapt. n. 50, ubi sic ait: « Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum, poena anathematis proposita, decrevit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in anima inhaerens, ac veluti splendor quidam et lux quae animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores et splendidiores reddit. Atque id ex sacris litteris aperte colligitur, cum gratiam effundi dicant, eamque Spiritus Sancti pignus soleant appellare ». Alii tamen considerantes nihil aliud per decreta Concilii *directe* excludi nisi errorem Protestantum adserentium iustificationem fieri per meram imputationem extrinsecam meritorum Christi, seclusa omni reali et ontologica animae immutatione, non concedunt quod ibi formaliter definiatur exsistentia gratiae creatae habitualis, ab actibus et motionibus Dei in animam condistinctae. Concedunt nihilominus, Concilium eas adhibuisse formulas in declaranda contra haereticos veritate catholica, quae nullam habeant plausibilem expositionem extra eam quae est in intellectu omnium probatorum theologorum; adeoque exsistentiam gratiae sanctificantis in sensu supradicto, esse de iis veritatibus quae etsi nondum expresse definitae, non sine ingenti temeritate a quoquam aut negari aut in dubium adduci possunt.

Hoc igitur praesupposito fundamento quod alias ex Scripturis et Patrum traditione sufficienter fuit declaratum, primum omnium theologica veritas de exsistentia virtutum infusarum in genere et theologalium in specie, ex positivis revelationis fontibus adserenda et demonstranda est.

§ I.

I. — Sunt duo praecipua loca in Scripturis N. T. ex quibus virtutum infusarum existentia aperte colligitur.

Primus, et in superioribus iam plures summatim commemoratus, habetur in 2 Petr. I-3, seq. Quemadmodum, inquit, Deus per Christum *omnia nobis divinae virtutis suae quae ad vitam et pietatem faciunt, maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per haec efficiamini divinae consortes naturae, fugientes eius quae in mundo est concupiscentiae corruptionem, sic vos vicissim curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, id est prudentiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.*

Evidem haec Scripturae auctoritas per prius de habituali gratia rectissime intelligitur. Et sane, divinae naturae consortium ex Christi Redemptoris meritis nobis collatum, in quadam intrinseca et permanenti habitudine necessario dicendum est consistere. Neque enim consors alicuius naturae dici ullo modo posset, qui solum transeunter et ab extrinseco moveretur ad actus huic naturae congruos, interim vero non haberet in se inhaerentem formam per quam ipsam partiparetur. Iure igitur meritoque semper intellexerunt theologi, significari ibi inhaerens et habituale donum a Deo nobis infusum quo deiformes efficimur, omnia intelligendo iuxta declarationes in Prolegomeno c. 2 § 1 praemissas.

Nunc vero, praeter habitum substantivum per quem formalissime habetur divinae naturae participatio, esse quoque habitus operativos ei proportionatos, atque ex divina pariter infusione causatos, ibidem edocemur. Et dupliquidem modo revelatio virtutum infusarum in hac auctoritate dicenda est contineri. — Primo virtualiter, ex hoc ipso quod inditum nobis consortium divinae naturae adseritur. Nam etsi nihil signanter et directe haberetur de virtutum habitibus, adhuc tamen recte colligeretur

earum existentia, eo quod natura qua talis, ut saepe insinuatum, tota est ad operationem ordinata, et ita quidem ut unicuique naturae propriarum ordo facultatum, propriaque agendi principia semper respondeant. Ergo et naturam divinam in nobis participantem correlativae potentiae consequantur necesse est, ac per hoc, ex infusione formae deificantis ultiro datur ulterior veritas virtutum quibus secundum acceptam deiformitatem operari valeamus. — At non virtualiter tantum, verum etiam formaliter earumdem virtutum existentia censenda est hoc loco revelata. Etenim *maxima et pretiosa promissa nobis donata*, non in uno tantum consistunt, sed comprehendunt *omnia quae ad vitam et pietatem faciunt*, utique secundum quod congruit infuso consortio divinae naturae de quo hic sermo. Ad vitam autem et pietatem, id est ad opera pietatis sic acceptae, non faciunt potentiae mere naturales, non facit evolutio cuiuslibet seminis in hominis natura praeexistens, sed solum activitas ordinis superioris. Unde dicendum quod *maxima et pretiosa dona* ad consortium naturae divinae pertinentia, directe etiam divinas sive infusas virtutes designant, eo vel magis quod post commendata dona praedicta a Deo nobis collata, fideles exhortatur Petrus ut vicem repandant, deducendo in usum per cooperationem liberi arbitrii id quod accepérunt, nihilque aliud commemorat nisi opera virtutum quae novae in Christo creaturae sunt convenientia: fidei videlicet, prudentiae, abstinentiae, patientiae, pietatis, et charitatis.

Alius quoque locus in praesenti materia classicus, est in 1 Cor. XIII, 8-13: *Charitas nunquam excidit, sive prophetiae evanescunt, sive linguae cessabunt, sive scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi quae erant parvuli. Videmus nunc per speculum et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem; nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec; maior autem horum est charitas.*

Hoc in loco commendat Apostolus charitatis excellentiam

eiusque perpetuitatem. Et primo (vers. 8-10) comparationem facit cūm gratiis gratis datis quae dantur in aliorum utilitatem, et dabantur potissimum in principio Ecclesiae, quando adhuc erat plantanda fides. In his enumerat donum prophetiae, donum linguarum, necnon et sermonem scientiae, de quibus iam egerat in capite superiori, asserens omnia haec evacuanda in futuro saeculo, in quo non erunt amplius homines ad fidem reducendi, sed remoto omni defectu, removebuntur quoque adiutoria pro statu imperfectionis provisa, charitate interim nusquam excidente. Tum (vers. 11-13) instituit comparationem, non iam cum donis quae sunt in utilitatem aliorum, sed cum donis in propriam cuiusque salutem collatis durante praesenti vita, quam etiam assimilat aetati infantili per respectum ad futuram gloriam ubi erit matritas virilitatis. Nominat autem fidem, spem, et charitatem, tria haec, inter quae maiorem edicit charitatem, utpote quae sola iterum mansura sit superstes in aeternum. Sed iam de his tribus quaeritur quid sint.

In primis sunt quaedam ad oeconomiam supernaturalem manifestissime pertinentia. Considerantur enim in homine interiori seu spirituali, per gratiam evocato ad visionem Dei. Et licet hunc spiritualem hominem distinguat Apostolus in parvulum et virum pro diverso statu viae et termini, seu gratiae inchoatae et consummatae, non ideo aliis atque aliis ordinis illa sunt quae ei competit sive in infantia sive in virilitate, sed differunt sicut imperfectum a perfecto. Et cum imperfectio sit de ipsa essentiali ratione fidei et spei, non autem de ratione charitatis, hinc est quod fides et spes dicuntur manere pro solo tempore spiritualis infantiae, charitas vero inde commendatur, quod ipsa non excidet, nequidem cum venerit quod perfectum est, et evacuabitur quod ex parte est. — Pertinent praeterea tria haec ad oeconomiam status viae regularem, constantem, atque ordinariam. Unde dicitur de eis: *Nunc autem manent*, idque « ad differentiam charitatis quae nequidem hoc saeculo durante permanent omnino, ut annotatum est a Graecis; nam donum linguarum iam olim cessat, prophetia paucorum est, miraculorum gratia paucissimi praediti sunt, donum quoque scientiae non omnibus necessa-

« rium est; at ista tria, fides, spes, charitas, hac vita durante, « simpliciter manent (¹) ». — Pertinent denique ad oeconomiam operum quae ex parte nostra in vita spirituali requiruntur, et de quibus praecepta gravissima imponuntur omnibus et singulis, ut ex innumeris et notissimis Scripturae locis evidenter constat.

His nunc presuppositis, unum de duobus necessario dicendum est. Vel fides, spes, charitas, tria haec quae ab Apostolo dicuntur manere in praesenti, nominant habitus, vel nominant actus. Si nominant habitus, utique habitus qui supernaturalium actuum principia exstant, ac per hoc, virtutes ordinis supernaturalis quae nullam aliam originem habere possunt praeter infusionem divinam, ut conceditur ab omnibus, et satis constat ex dictis in Prolegomeno c. 2 § 2. Si vero nominant actus, certe supernaturales actus in statu viae iugiter atque ordinario exercendos, ut supra notatum est. Et ideo ad existentiam infusorum habituum statim legitima trahitur consequentia, idque ex universali lege providentiae quam enuntiat S. Thomas in 1-2, Q. 110, a. 2, his verbis: « Non est conveniens quod Deus minus privedat his quos diligit ad supernaturale bonum habendum, quam « creaturis quas diligit ad bonum naturale habendum. Creaturis « autem naturalibus sic providet, ut non solum moveat eas ad « actus naturales, sed etiam largiatur eis formas et virtutes quas « dam quae sunt principia actuum, ut secundum seipsas inclinentur ad huiusmodi motus. Et sic motus quibus a Deo movesuntur, fiunt creaturis connaturales et faciles, secundum illud « Sap. VIII-1: *Et disponit omnia suaviter*. Multo igitur magis illis « quos movet ad consequendum bonum supernaturale aeternum, « infundit alias formas seu qualitates supernaturales secundum « quas suaviter et prompte ab ipso moveantur ad bonum aeternum consequendum ». Ubi vides quomodo actus supernaturales fidei, spei, et charitatis, prout in praesenti vita iugiter et de lege plane ordinaria exercendi, nequaquam cadere possint sub suavi Dei providentia, quin ad eos ponantur infusa principia intrinseca, habitualiter animae inherentia. Proinde, etiamsi locu-

(¹) Estius in h. I.

tiones ab Apostolo adhibitae possent in summo rigore de actibus explicari, (quamquam nemo negabit eas esse ad significandos habitus multo magis accommodatas, ut sunt istae, *manent, nunquam excidit*), adhuc tamen correspondentes virtutes importarent tanquam logice connexas, easque inferrent facili ratiocinio eruendas.

Sed iam huic demonstrationi omnimoda accedit firmitas ex doctrina Conciliorum, in qua uno eodemque tenore tam habitualis gratiae quam infusarum virtutum exsistentia asseritur.

II. — Certe Tridentinum Sess. 6, post declaratum cap. 6 modum praeparationis ad iustificationem, qui modus in actibus fidei, timoris, spei, poenitentiae, aliisque eiusmodi totus consistit, statim cap. 7 subdit: « Hanc dispositionem seu praeparationem « iustificatio ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum re- « missio, sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per « voluntariam susceptionem gratiae et donorum ». Atqui susceptio *gratiae et donorum* aliquid condistinctum est ab iis in quibus consistebat praeparatio, id est ab actibus. Oportet ergo ut nihil aliud sit quam susceptio donorum permanentium, et instar habituum animae inhaerentium. At forte dubium tibi erit quid praecise per dona illa *gratiae adiuncta* debeat intelligi. Prosequens igitur Concilium, causasque iustificationis enumerans, finalem efficientem, meritoriam, instrumentalem, pervenit demum ad causam formalem in qua specialiter insistit, ut errorem evertat Protestantium de iustificatione per imputationem extrinsecam, tum addit: « Quanquam enim nemo possit esse iustus nisi cui merita « passionis D. N. I. C. communicantur, id tamen in hac impi « iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimae passionis merito « per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum « qui iustificantur, atque ipsis inhaeret. Unde in ipsa iustifica- « tione, cum remissione peccatorum haec omnia simul infusa ac- « cipit homo per I. C. cui inseritur, fidem, spem, et charitatem ». Ubi signanter determinat quaenam illa dona sint, utique permanentia atque inhaerentia, de quibus supra dixerat: *per suscep- tionem gratiae et donorum*. — Rursus de fide docens quod nisi ad eam spes accedat et charitas, neque unit perfecte Christo, neque

corporis eius vivum membrum efficit: « Hanc fidem, inquit, ante « baptismi sacramentum ex apostolorum traditione catechumeni « ab Ecclesia petunt, cum petunt fidem vitam aeternam praestan- « tem ». Sed fides quae per baptismum datur, non alia esse potest quam fides habitualis, id est virtus seu habitus. Nam si de actu fidei sermo sit, praesupponitur sane ad baptismum, et est conditio in adulto necessaria ut fructuosum sit sacramentum. De- nique non censetur catechumenus petere id cum quo iam habito ad sacrum fontem accedit. — Tandem nova sumitur confirmatio ex eodem Tridentino Sess. 6, cap. 15 et cap. 28, ubi docet gratiam iustificationis amitti per quodcumque mortale peccatum, non tamen fidem nisi per infidelitatem, et hanc fidem quae remanet amissa gratia, esse veram fidem. Ubi nomine fidei necessario intelligitur aliquid inhaerens, et quod vere maneat in peccatore. Ita fere Lugo de fide, Disp. 9, Sect. 3. Unde a primo ad ultimum, attenta doctrina Tridentini, de certitudine theologica exsistentiae infusarum virtutum non remanet omnino dubitandi locus.

Neque huic certitudini ullo modo obstant anteriores auctoritates Innocentii III in cap. *Maiores de baptismo*, vel Concilii Viennensis in Clementina *de Summa Trinitate*, in qua sic legitur: « Quia quantum ad effectum baptismi in parvulis, reperiuntur « doctores quidam theologi opiniones contrarias habuisse, qui « busdam ex ipsis dicentibus, per virtutem baptismi parvulis « quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri, aliis e contra « asserentibus quod et culpa eisdem in baptismo remittitur, et « virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi « non pro illo tempore quoad usum: Nos autem attendentes ge- « neralem efficaciam mortis Christi quae per baptismum applicatur « pariter omnibus baptizatis, opinionem secundam quae dicit tam « parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gra- « tiam et virtutes, tanquam probabiliorem et dictis sanctorum et « doctorum modernorum theologiae magis consonam et concor- « dem, sacro approbante concilio, duximus eligendam ». Quo ex loco forsitan alicui videri posset, doctrinam de infusarum virtutum exsistentia non ita certam oecumenico concilio fuisse, utpote quae tanquam probabilius duntaxat ab eo eligatur. — Sed ad

hoc in primis dico, nullam exinde conclusionem fore, etiamsi verum esset quod hic supponitur. Neque enim necesse est ut omnis veritas nunc tandem eliquata et unanimi consensu recepta, eamdem semper habuerit in Ecclesia Dei, etiam ante institutum examen, certitudinem. Nam hoc pertinet ad progressum in doctrina revelata sano modo intellectum, quod quaedam sint e statu implicitae continentiae in fidei deposito ad explicitam ac distinctam agnitionem decursu temporis educenda, alia quidem citius, alia vero tardius, secundum congruentias et opportunitates quas novit ille Spiritus veritatis qui cum apostolis eorumque successoribus iuxta infallibilem Christi promissionem manet in aeternum. Non esset autem inconveniens si in hoc genere inveniretur quoque doctrina de infusis virtutum habitibus. Et universim loquendo, impossibile est ut praeiudicet certitudini doctrinae in posteriori quodam concilio clare propositae, nota probabilitatis in anteriori documento eidem forte affixa. Omnibus igitur modis nulla foret pro adversario conclusio. — Verum dico nunc secundo, probabilitatis notam, sive in declaratione Patrum Vienensis, sive in decretali Innocentii III ubi supra, nequaquam afficere sententiam de infusarum virtutum existentia, sed quod longe diversum est, solam quaestionem da earum infusione in parvulis. « In capite *Maiores*, inquit Lugo de fide, Disp. 9, Sect. 3, « quaestio proposita est de baptismo parvolorum, an haberet « aliquem effectum. Ad quod respondet Pontifex (Innocentius III), « utique habere effectum remissionis peccati, licet adhuc sub lite « sit inter Doctores, an parvulis infunderentur virtutes, quibus « dam negantibus et quibusdam concedentibus, quia nimirum, « licet de adultis nemo dubitaret, de parvulis tamen dubitabant, « eo quod in eis otiosae forent virtutes pro illo statu. Deinde in « Concilio Viennensi quod multo post tempore celebratum est, « venit iterum eadem quaestio, an parvulis infundantur virtutes « in baptismo sicut in adultis. Et Concilium simul cum Pontifice « eligit ut probabiliorem sententiam affirmativam, et ut sancto- « rum ac theologorum testimoniis magis consonam. *Ubi nullo* « modo dicitur sententiam concedentem adultis infundi hos habitus « esse probabilem, haec enim ut certa omnino supponebatur; sed

« sententiam quae dicit parvulis etiam sicut et adultis conferri in « baptismo gratiam et virtutes ». Et ideo auctoritas ista, nedum specie etiam tenuis in contrarium afferri possit, positivo plane argumento est quantum ad veritatem quae sola a nobis nunc agitatur ⁽¹⁾.

Habeatur ergo loco fundamenti in theologia certissimi, esse infusos virtutum habitus, qui animae in Christo regeneratae proprium ornamentum sunt. Nunc autem istae virtutes infusae, vel exclusive vel certe principaliter illae sunt quae dicuntur *theologicae*, et statim quid eo nomine veniat accurate expendum est.

§. 2.

Docet S. Thomas in praesenti, art. 1 in corpore, quod virtutes theologicae dicuntur ex obiecto, ex causa, et ex modo innotescendi, videlicet: « Tum quia habent Deum pro obiecto, in

⁽¹⁾ Ad parvulos quod attinet, obiter hic nota quod sententia quae solum ut probabilior a Concilio Viennensi eligebatur, ad plenum unanimis consensus robur iam dudum perducta est, ita ut post decreta Tridentini nullum perseverantis controversiae vestigium appareat, et penitus repudiata sit sententia illorum veterum qui contra sentiebant. Nota insuper, theologos illos errasse quidem, sed non ita enormiter sicut prima fronte videri posset. Errabant primo circa remissionem culpae, ponentes eam posse separari ab infusione gratiae, non tamen sicut Protestantes qui postea introduxerunt iustificationem per meram imputationem extrinsecam meritorum Christi, quin reatus peccati intrinsecus aboleatur. Errabant praeterea circa naturam habituum, existimantes habitus virtutum existere non posse antequam valeant in usum deduci, et hac de causa effectum baptismi in infantibus non satis assequebantur. Minime tamen existimandum est, consequens fuisse in opinione eorum, quod baptizati in infantia nunquam ex baptismo obtinerent gratiam et virtutes. Communis enim tunc erat doctrina de causalitate sacramentorum dispositiva, in qua id quod immediate confert baptismus, non est nisi character. Character autem est causa proxima ultimi effectus gratiae, vel statim vel postea tantum habendae, secundum quod vel nullus adest obex, vel e contra adest et postea removetur. Itaque error erat in eo quod opinabantur obicem ad gratiam et virtutes esse parentiam usus rationis. Caeterum concedebant gratiam et virtutes vi baptismi conferri, remoto obice illo vel per mortem, vel per regularem perventum ad annos discretionis.